№ 174 Հոկտեմբերի 11 (23) 1879 Հոկտեմբերի 11 (23) № 174

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարեկանը 6 ռուբլի։

Բաժանորդագրւում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Նամակագրութիւնները ղրկւում են հասցէի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունւում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողի 2 կոպէկ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կրօնական տեսակէտը ազգային խնդրի մէջ.— Ներքին տեսութիւն. Ներքին լուրեր.— Արտաքին տեսութիւն. «Մշակի» թղթակցութիւններ.— Խառն լուրեր.— «Մշակի» հեռագրերը.— Յայտարարութիւններ.— Ֆելիետոն.— Բանասիրական. Թուրք իշխանը.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՆԴՐԻ ՄԷՋ

«Մշակի» երէկվայ համարում տպված Պարսկաստանի նամակը տխրանք ծնեցնում է մեր մէջ հետևեալ տխուր մտածմունքները։

Հայերով բնակված ո՛ր երկիր կամենաք վեր առէք, համեմատեցէք այդ երկրի հայ ազգաբնակութեան թիւը այժմ, երեսուն տարի առաջվայ նոյն երկրի ազգաբնակութեան հայոց ազգաբնակութեան հետ,—և կը տեսնէք որ գրեթէ ամեն տեղ հայերը պակասել են թւով…

Մեր ազգը անհամեմատ աւելի անպաշտպան դրութեան մէջ է, քան թէ հայերին շրջապատող միւս ազգութիւնները, որոնց և աւելի հանգիստ ունին բազմանալու, աւելի էլ ամուր կերպով պահում է իր ազգայինը, մանաւանդ իր կրօնական առանձնութիւնները, քան թէ ասիական մի որ և է այլ ազգութիւն, հաստատելով իր հնամենութիւնը մինչև յիմարականութիւն և չը խառնուելով ոչ մի ուրիշ ազգութեան, կամ ցեղի հետ,—ուրեմն ինչ է պատճառը որ հայերը ոչ թէ միայն թւով չեն բազմանում, այլ և պակասում են։

Հայերի իրանց հայրենիքում պակասելու գլխաւոր և կարևորագոյն պատճառը՝ գաղթականութիւնն է։ Երկրորդ պատճառը նոյն իսկ այն է, որ հայը չէ խառնւում ոչ մի ուրիշ ցեղի հետ։ Իսկ գա ֆիզիոլոգիայի և մարդաբանութեան մէջ ապացուցված մի ճշմարտութիւն է որ այն ցեղերը, որոնք չեն խառնւում ուրիշ ցեղերի հետ, որոնք միշտ իրանց մէջն են ամուսնանում, նրանց սերունդը չեն բնում, նրանց ուժերը սպառւում են, նրանք ոչ թէ միայն քիչ են բազմանում, բայց և ծնված մանուկները մեծաւ մասամբ թոյլ և վատառողջ են լինում։

Բայց կայ և մի երրորդ պատճառ, որ հայերը ամեն տեղ, ամեն երկրում թւով նւազում են. այդ պատճառը մեր ազգի մէջ արմատացած կրօնական տեսակէտն է։

Բացատրենք մեր միտքը։ Հայը քրիստոնէութիւնն ընդունելուց յետոյ, դադարել է ինքն իրան ազգութիւն համարելուց, այլ սկսել է համարել իրան միմիայն մի կրօնական ազգ։ Հայի մէջ մինչև այն աստիճան արմատացել է այն համոզմունքը, որ միայն նա է հայ, ով որ լուսաւորչական դաւանութեան է պատկանում, նրա հասկացողութեան մէջ մինչև այն աստիճան անբաժան են ազգութեան և կրօնի գաղափարները, այն աստիճան նա անհնարին է համարում հայ լինել, առանց դաւանելու լուսաւորչական կրօնը,—որ երբ համոզմամբ հայերից մինը ընդունում է մի ուրիշ քրիստոնէական դաւանութիւն՝ բողոքականութիւն, կամ կաթոլիկութիւն, կամ՝ ամենավերջապէս ընդունում է մահմեդականութիւն, նա թէ ինքն դադարում է իրան հայ համարել, թէ նրա հայրենակիցները այլ ևս նրան հայ չեն համարում…

Հայ-բողոքականները կամ հայ-կաթոլիկները, նոյն իսկ այն պատճառով, որ լուսաւորչական եղած ժամանակ իրան հայ էր համարում ոչ թէ այն պատճառով որ ցեղով հայ էր, այլ միայն այն պատճառով որ կրօնով հայ էր,—հէնց որ փոխում է իր կրօնը, համոզւում է որ էլ հայ չէ և միւս հայերն էլ դադարում են նրան հայ համարելուց։

Վերցնենք մի երկիր, մի նահանգ, մի գաւառ՝ Պարսկաստանում, ենթադրենք, թէ Սալմաստում, որտեղ տաս տարի առաջ գտնւում 40.000 հայ կար, իսկ այժմ այդ թւից, գտնւում 5000 մարդ ընդունել են բողոքականութիւն,—այդ երկրի ազգաբնակութիւնը նկարագրելով հայը (լինի նա հայ-լուսաւորչական, թէ աշխարհական, ճանապարհորդ, թէ լրագրի թղթակից), երբէք չի ասի թէ այդ երկրում 40,000 հայ կայ, այլ կասի միայն 35,000, որովհետև բողոքական 5000 հայերին նա երբէք հայ չի համարի։

Հայը հայերի վիճակագրութիւնը անելով երբէք ազգի ցեղական յատկութիւնը աչքի առաջ չունի, այլ միայն նրանց է համարում հայոց ազգութեան անդամներ, որոնք Էջմիածնի հօտն են կազմում։ Մի երկրի մէջ հայերի թիւը հաշւելիս, մենք բաւականանում ենք դիմել հայ-լուսաւորչական եպիսկոպոսութիւնը, փոխանորդութիւնը, կամ քահանայութիւնը, հարցնում ենք նրանից ինչ քան անդամներ ունի նա իր ծուխի մէջ և ստանալով այդ ծուխի անդամների թւի մասին, ասում ենք՝ այս ինչ, կամ այն ինչ երկրում այսքան հայ կայ։ Հայ նշանակում է հայ-լուսաւորչական։

Մենք զարմանում ենք որ հայ-կաթոլիկները, կամ հայ-բողոքականները իրանց հայ չեն համարում, բայց

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹՈՒՐՔ ԻՇԽԱՆԸ

—

I.

[illegible]

II.

[illegible]

III.

[illegible]

մտածում էինք որ նրանք էլ հայեր են, ուրեմն ունեն հայի բոլոր յատկութիւնները, նրանց մէջ էլ արմատացել է այն հայեացքը որ հայ լինել, նշանակում է քրիստոնեայ լինել, ուրեմն ինչ որ նրանք փոխում են իրանց կրօնքը, նրանք այլ և ս իրանց հայ չեն համարում, նոյն իսկ այն պատճառով որ նրանք հայեր են, իսկ ամեն հայի յատկանիշն է ազգութիւն բառով միմիայն կրօն հասկանալ…

Մենք ինքներս մեղաւոր էինք որ թուրքական և կաթոլիկ դաւանողին, այլ և ս մեզ հայ չէինք համարում, որովհետև քանի որ քրիստոնեայ էինք, մեզ հայ էինք կոչում ոչ թէ այն պատճառով որ հայոց ազգութեան, հայոց ցեղին էինք պատկանում, այլ այն պատճառով որ քրիստոնեական եկեղեցու անդամներ էինք…

Այդ կրօնական տեսակէտն է նոյնպէս պատճառ, որ շատ երկիրներում հայ ազգի թիւը հետզհետէ նուազում է և այդ ազգը կարող է ժամանակով կատարելապէս անհետանալ:

Մի որ և է գաւառում, Պարսկաստանում կամ Փոքր-Ասիայում, որտեղ քառասուն տարի առաջ 100,000 հայ կար, դիցուք այդ քառասուն տարւայ ընթացքում հայերի կէսը թուրքական են դարձել—և մենք էլ չենք ասում թէ հայերը այդ գաւառում հարիւր հազար են, այլ ասում ենք որ նրանց թիւը նուազել է մինչև 50,000 հոգի, անտես առնելով հայ-թուրքականներին:

Այդ կրօնական կործանիչ տեսակէտը կարող է մեզ այնտեղ հասցնել, որ երբ Թիւրքոյ հայերին ինքնավարութիւն կուզենան տալ, հայ-քրիստոնեականների թիւը այնքան աննշան կը լինի, որ Եւրոպան արժանի չի համարի Հայաստանին ինքնավարութեան տալ: Իսկ հայերի թիւը Ռուսաստանում ոչ թէ միայն չէ նուազում, բայց զուցէ և բազմանում է, միայն թէ մեր մէջ արմատացած կործանիչ կրօնական հայեացքի շնորհիւ ոչ մենք մեր այլադաւան եղբայրներին հայ չենք համարում, ոչ էլ նրանք, թէև հայեր լինելով և հաւատարիմ մնալով հայի բնաւորութեանը, իրանց հայ չեն համարում:

Այն ժամանակ քաղաքակիրթ աշխարհը, Եւրոպան, իրաւունք կունենայ Թիւրքոյ հայերին ասելու՝ դուք ձգտում էք ինքնավարութեան, քաղաքական կեանքին,—բայց ձեր կրօնական ազգութեամբ ապացուցիք որ արժանի չէք այդ կեանքին, որովհետև ինքներդ ձեզ վրա երբէք չէք նայել և չէք նայում որպէս ազգութեան վրա, այլ ձեր ազգը կազմող բոլոր մասերը իրանց վրա նայում են միմիայն որպէս կրօնական աղանդների վրա:

Այսպիսով հայ-քրիստոնեականների կրօնական տեսակէտը ժամանակաւոր անջնելով հայ-թուրքականներին և հայ-կաթոլիկներին, ազգը կազմող երեք մասերի մէջ էլ կը սպանի ազգային գաղափարը:

Դ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ մեզ գրում են, որ [illegible]

—

Մեզ գրում են ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ [illegible]

—

Մեզ գրում են ԵՐԵՒԱՆԻՑ [illegible]

—

Մեզ գրում են ԵՐԵՒԱՆԻՑ [illegible]

—

[illegible]

—

[illegible] 1879 [illegible]

—

[illegible]

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

Մեր երէկուան և առաջի օրերի թերթերում [illegible]

—

[illegible]

—Շատ հարկել է մեզ մտ.

—[illegible] 20 [illegible]

IV

[illegible]

[illegible]